

Η Βρετανία ηττήθηκε στρατιωτικά και ηθικά

ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΠΑΠΟΥΛΥΒΙΟΥ: Οι Άγγλοι πίστευαν ότι οι Κύπριοι ήταν αδύνατο να ξεεγερθούν το 1955 - 1959

Η Βρετανία, σύμφωνα με τον ιστορικό, αναπληρωτή καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, Πέτρο Παπαπολυβίου, στο στρατιωτικό και ηθικό επίπεδο ηττήθηκε στην Κύπρο κατά τη διάρκεια του Απελευθερωτικού Αγώνα και οι 371 πεσόντες ή αποβιώσαντες, δείχνουν το μέγεθος της διαχρονικής αποικιακής αποτυχίας. Αναλύοντας την έκπληξη των Άγγλων από τις εκρήξεις της 1ης Απριλίου 1955, τονίζει πως και κυβερνήτες που είχαν υπηρετήσει στην Κύπρο για πολλά χρόνια, πίστευαν ότι οι Κύπριοι ήταν αδύνατο να ξεεγερθούν και απεδίδαν σε αυτούς, επηρεασμένοι από τον παραδοσιακό αποικιοκρατικό ρατσισμό, «νωθρότητα», «δειλία» και «υποτέλεια». Μια από τις πιο μεγαλύτερες εκπλήξεις της ερευνητικής του δραστηριότητας θεωρεί την άγνωστη επιστολή του Εζεκία Παπαϊωάννου προς την κοιμητική ηγεσία του ΚΚΕ, το καλοκαίρι του 1951, όπου φαίνεται καθαρά ότι το ΑΚΕΛ σκεφτόταν σοβαρά την οργάνωση αντάρτικου στην Κύπρο εναντίον των Βρετανών. Διέθετε, μάλιστα, και τον σχετικό οπλισμό, που αναφέρεται συγκεκριμένα.

Πρώτη Απριλίου σήμερα, η μνήμη ξεθωιάζει μετά από 57 χρόνια; Όσοι έζησαν εκείνες τις ώρες αποκλείεται να ξεχάσουν ποτέ εκείνο το χαρμόσυνο σκίτημα ενθουσιασμού, ειδικά εάν με οποιονδήποτε τρόπο είχαν πάρει μέρος στην προετοιμασία και στην πραγματοποίηση των πρώτων ενεργειών της ΕΟΚΑ.

Η μνήμη είναι επιλεκτική; Η μνήμη, τόσο η προσωπική όσο και η συλλογική, έχει τους δικούς της

Ο κύριος στόχος του αγώνα, η ένωση με την Ελλάδα, δεν επιτεύχθηκε, όμως αυτό δεν μείωσε τον κυπριακό ενθουσιασμό εκείνη την εποχή

μηχανισμούς. Επιλέγει άλλοτε να ωραιοποιεί, άλλοτε να εξιδανικεύει κι άλλοτε να απωθεί και να διαγράφει. Διαφορετικά θα γράφει κείμενα τις αναμνήσεις του ή τα απομνημονεύματά του εν θερμώ, αμέσως ύστερα από ένα γεγονός και διαφορετικά μετά από τριάντα ή πενήντα χρόνια. Δεν είναι μόνο ο χρόνος, «όστις τα πάντα μεταβάλλει», αλλά κυρίως όσα μεσολαβούν στο μεταξύ και διαφοροποιούν τη στάση του καθενός, τη φιλοσοφία και τις αντιλήψεις του.

Η δική σας μνήμη τι επιλέγει σήμερα το πρωί; Μια νοερή επίσκεψη στα Φυλακισμένα Μνήματα και σε όσους έχασαν τη ζωή τους κατά το 1955-1959 αγωνιζόμενοι υπέρ της κυπριακής ελευθερίας.

Εννιάμισος με τη Δημοκρατία, το 1960, πότε ακούσατε για πρώτη φορά για τον Απελευθερωτικό Αγώνα; Από τις πιο έντονες εικόνες των παιδικών μου χρόνων είναι οι εορτασμοί για την 25η Μαρτίου και την 1η Απριλίου στον κινηματογράφο «Νίνε Γρίφ» στη Λάπηθο και τα θεατρικά έργα που ήταν εμπνευσμένα από τον αγώνα της ΕΟΚΑ. Θυμάμαι μια συγκλονιστική αναπαράσταση του θανάτου του Μόδεστο Παντελή. Από τα παιδικά διαβάσματα δεν θα ξεχάσω ποτέ τη μεγάλη συγκίνηση από τις συγκλονιστικές επιστολές του Ευαγόρα Παλληκαρίδη και τον «Αποκαριετισμό» του Γιάννη Ρίτσου.

Εννιάμισος με τη Δημοκρατία, το 1960, πότε ακούσατε για πρώτη φορά για τον Απελευθερωτικό Αγώνα; Από τις πιο έντονες εικόνες των παιδικών μου χρόνων είναι οι εορτασμοί για την 25η Μαρτίου και την 1η Απριλίου στον κινηματογράφο «Νίνε Γρίφ» στη Λάπηθο και τα θεατρικά έργα που ήταν εμπνευσμένα από τον αγώνα της ΕΟΚΑ. Θυμάμαι μια συγκλονιστική αναπαράσταση του θανάτου του Μόδεστο Παντελή. Από τα παιδικά διαβάσματα δεν θα ξεχάσω ποτέ τη μεγάλη συγκίνηση από τις συγκλονιστικές επιστολές του Ευαγόρα Παλληκαρίδη και τον «Αποκαριετισμό» του Γιάννη Ρίτσου.

Εννιάμισος με τη Δημοκρατία, το 1960, πότε ακούσατε για πρώτη φορά για τον Απελευθερωτικό Αγώνα; Από τις πιο έντονες εικόνες των παιδικών μου χρόνων είναι οι εορτασμοί για την 25η Μαρτίου και την 1η Απριλίου στον κινηματογράφο «Νίνε Γρίφ» στη Λάπηθο και τα θεατρικά έργα που ήταν εμπνευσμένα από τον αγώνα της ΕΟΚΑ. Θυμάμαι μια συγκλονιστική αναπαράσταση του θανάτου του Μόδεστο Παντελή. Από τα παιδικά διαβάσματα δεν θα ξεχάσω ποτέ τη μεγάλη συγκίνηση από τις συγκλονιστικές επιστολές του Ευαγόρα Παλληκαρίδη και τον «Αποκαριετισμό» του Γιάννη Ρίτσου.

ΑΠΟΦΑΣΗ ΕΝ ΒΡΑΣΜΩ

Ποια ήταν η εμπλοκή του ΑΚΕΛ στον Απελευθερωτικό Αγώνα; Η ηγεσία του ΑΚΕΛ καταδικάσε σχεδόν ακαριαία εν βρασμώ τις πρώτες εκρήξεις της ΕΟΚΑ, με αποτέλεσμα να χρησιμοποιήσει στις σχετικές ανακοινώσεις υβριστικούς χαρακτηρισμούς, οι οποίοι φαίνονταν να δικαιολογούν τη στάση της ηγεσίας της ΕΟΚΑ (Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και Γ. Γρίβας-Διγενής) που δεν επιθυμούσε την επίσημη ανάμειξη του ΑΚΕΛ στον απελευθερωτικό αγώνα, εξαιτίας της πόλωσης που αναφέραμε παραπάνω αλλά και της ανάγκης διαφύλαξης της «διεθνούς εικόνας» της οργάνωσης. Στην εξέλιξη του αγώνα της ΕΟΚΑ, βέβαια, πήραν μέρος και πολλά απλά στελέχη της Αριστεράς. Το 1957, η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ με απόφαση της επέμεινε ότι η στάση του κόμματος «έναντι του ένοπλου αγώνα της δεξιάς» ήταν σωστή, ομολογούσε, όμως, μια σειρά από λάθη απέναντι στην ΕΟΚΑ, με κυριότερο ότι «η ανακοίνωση του Π.Γ. τον Απρίλη του 1955, ήταν μια πολύ βιαστική και αψυχολόγητη ενέργεια, που πρόδινε σύγχυση και έλλειψη ψυχραιμίας». Πιστεύω ότι η δημοσίευση και ο επιστημονικός σχολιασμός των πολιτικών αποφάσεων του ΑΚΕΛ, της περιόδου 1955-1959, που δυστυχώς μέχρι σήμερα παραμένουν άγνωστες τόσο στους ερευνητές όσο και στο ευρύ κοινό, θα βοηθούσε πολύ στην κατανόηση των σχέσεων ΑΚΕΛ - ΕΟΚΑ.

επίπεδο ηττήθηκε στην Κύπρο το 1955-1959. Και μόνο ότι για περισσότερα από πενήντα χρόνια οι βρετανικές Αρχές επέμεναν ότι οι απώλειες τους στην Κύπρο το 1955-1959 ήταν περίπου 100-110 πεσόντες στρατιωτικοί, κατευθύνοντας σκοπίμως στροβίλα την ιστοριογραφία και την κοινή γνώμη, ενώ μόλις πρόσφατα μάθαμε ότι ο ακριβής αριθμός ήταν σχεδόν τετραπλάσιος (371 πεσόντες ή αποβιώσαντες) δείχνει το μέγεθος της διαχρονικής αποικιακής αποτυχίας.

Τι σας έχει συγκινήσει ιδιαίτερα; Πέρα από τη θυσία τόσων νέων ανθρώπων στη διεκδίκηση του μεγαλύτερου ανθρώπινου ιδανικού, της ελευθερίας, συγκλονιστικό είναι το κεφάλαιο των βασανιστηρίων που τσάκισε ψυχολογικά και σωματικά δεκάδες προσωπικότητες, αλλά ανέδειξε και ατσάλινες ψυχές. Επίσης ιδιαίτερη συγκίνηση προκαλεί το κεφάλαιο των κατοίκων της υπαίθρου που πρόσφεραν με τόσους κινδύνους καταφύγιο, τροφή και στέγη στην ανταρτικές ομάδες, αλλά και η συμμετοχή της νεολαίας και των γυναικών.

Τι σας έχει παραενέγγει; Η βρετανική παντελής υποτίμηση των κυπριακών συνθηκών πριν από την

1η Απριλίου 1995 και της δυνατότητας ένοπλης εξέγερσης στην Κύπρο. Είναι ένα κλασικό παράδειγμα παταγώδους αποτυχίας της αποικιακής πολιτικής που δείχνει και την τερσάτια απόσταση των Βρετανών κυβερνητικών υπαλλήλων από την καθημερινότητα, τα προβλήματα και τα αιτήματα του απλού Κύπριου. Ακόμη και κυβερνήτες που είχαν υπηρετήσει στην Κύπρο για πολλά χρόνια, όπως ο Andrew Wright, πίστευαν ότι οι Κύπριοι ήταν αδύνατο να ξεεγερθούν και απεδίδαν σε αυτούς, επηρεασμένοι από τον παραδοσιακό αποικιοκρατικό ρατσισμό, «νωθρότητα», «δειλία» και «υποτέλεια». Η έκπληξή τους από τις εκρήξεις της 1ης Απριλίου 1955 ήταν απόλυτα ειλικρινής. Σήμερα, η ανάγνωση των εκθέσεων τους προκαλεί θυμωδία στο μελετητή, καθώς διαβάζει τις διαβεβαιώσεις τους ότι εάν υπάρχει ένα μέρος της Αυτοκρατορίας που δεν επρόκειτο ποτέ να ξεεγερθεί αυτή ήταν η Κύπρος.

Πότε σας κέντρισε το ενδιαφέρον η έρευνα για τον Απελευθερωτικό Αγώνα και γιατί; Τα τελευταία δέκα χρόνια ασχολούμαι πιο συστηματικά με τη δεκαετία του 1950 στα πλαίσια της γενικότερης ενασχόλησής μου με την ιστορία της Κύπρου στην Αγγλο-

κρατία. Στα μαθήματά μου στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου περιλαμβάνεται και ένα ερευνητικό σεμινάριο για την ΕΟΚΑ, όπου οι τελειόφοιτοί μας έχουν τη δυνατότητα να ερευνούν άγνωστες πτυχές του αγώνα, ακόμη και αυτές που θεωρούνται στο δημόσιο διάλογο για την ιστορία «κανθώδεις». Τέλος, η άμεση εμπλοκή μου στην οργάνωση μιας σειράς διαλέξεων από το Ίδρυμα Απελευθερωτικού Αγώνα και το ΣΙΜΑΕ μου έδωσε την ευκαιρία να γνωρίσω πολλούς αγωνιστές και να μάθω πολλά.

Υπάρχουν ντοκουμέντα πάνω στα οποία να μπορεί ο σημερινός ερευνητής να γράψει τεκμηριωμένα για τον Απελευθερωτικό Αγώνα ή όλα είναι φορτωμένα από τα προσωπικά βιώματα; Μέχρι και σήμερα ο μεγαλύτερος όγκος αρχειακού υλικού για την περίοδο του αγώνα της ΕΟΚΑ που είναι στη διάθεση των ερευνητών βρίσκεται στα βρετανικά αρχεία. Από τα ελληνικά διπλωματικά έγγραφα της περιόδου ελάχιστα είναι διαθέσιμα, ενώ ακόμη χειρότερα είναι τα πράγματα για τα «κυπριακά» αρχεία. Αυτό δυσκολεύει το έργο του ιστορικού για τη συνολική αποτίμηση του Αγώνα. Κατά τα τελευταία χρόνια έχουν εκδοθεί πολλά βιβλία με αναμνηστικές αγωνιστών του 1955-1959, που καταγράφουν σημαντικές προσωπικές καταθέσεις και μαρτυρίες, ενώ αντίστοιχα αυξάνονται και τα κείμενα βετεράνων του βρετανικού στρατού που υπηρέτησαν στην Κύπρο. Αυτά φωτίζουν επιμέρους πτυχές του Αγώνα και βοηθούν στην κατανόηση της εποχής. Μακάρι να έχουν σωθεί σημαντικά τμήματα των προσωπικών αρχείων του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και του Γ. Γρίβα - Διγενή και κάποτε να ανοίξουν για τους ερευνητές, ώστε να έχουμε πλήρη αντίληψη των γεγονότων, και να απαντηθούν και ορισμένα κρίσιμα ερωτήματα.

Κορυφαίοι ήρωες

Ποια είναι η κορυφαία ηρωική πράξη για σας; Στον αγώνα της ΕΟΚΑ έγιναν πολλές πράξεις ηρωισμού και θα ήταν ασέβεια να επικειρήσουμε κάποια αξιολόγησή. Είναι συγκλονιστικές οι περιπτώσεις αυτοθυσίας όπως ο θάνατος του Γρηγόρη Αυξεντίου, του Κυριάκου Μάτση και των τεσσάρων του Αχυρώνα του Λιοπετρίου, ή τα περισσότερα όπου οι πεσόντες ήταν έφηβοι, όπως ο Μάκης Γεωργιάδης, ο Πετράκης Γιολάνδρος, ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης, ο Παναγιώτης Τουμάζος και πολλοί άλλοι. Αξίζει, πιστεύω, ιδιαίτερη μνεία σε όσους και όσες άντεξαν τα τρομερά βασανιστήρια στα χέρια των ανακρίτων τους, επιδεικνύοντας υπεράνθρωπες αντοχές και ψυχικές δυνάμεις.

Η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας οφείλεται στον αγώνα της ΕΟΚΑ

Γίνεται καπνελιά του Αγώνα; Έχουν παρατηρηθεί και στον τόπο μας περιπτώσεις όπου κάποιοι εκμεταλλεύονται τον Αγώνα της ΕΟΚΑ και τους αγωνιστές, ακόμη και σήμερα, για αλλότριους σκοπούς. Αυτά γίνονταν και γίνονται σε ολόκληρο τον κόσμο.

Οι ήρωες που έδωσαν τη ζωή τους, σήμερα θα είναι ήσυχoi στον τάφο; Όσοι χάθηκαν κατά το 1955-1959 έφυγαν με την ικανοποίηση ότι πρόσφεραν τη ζωή τους για ένα υψηλό ιδανικό, την ελευθερία του τόπου τους. Θα μπορούσαμε να επικαλεστούμε τη γνωστή φράση του Χρόνη Μίσσιου για τους πρόωρα χαμένους συντρόφους του, ότι «ευτυχώς που έφυγαν ναρκίς» ή από την άλλη να θυμηθούμε το σφεηρικό «αδειανό πουκάμισο». Όμως αυτά απηχούν την κατωπινή πίκρα των ζωντανών.

Ποιο θεωρείτε το μεγαλύτερο λάθος του Αγώνα. Ένα κομμάτι σημείο για την εξέλιξη του Αγώνα ήταν οι συνομιλίες Μακαρίου - Χάρτινγκ, και ειδικά το τελευταίο στάδιο τους, τον Φεβρουάριο του 1956. Η εικόνα που έχουμε δεν είναι πλήρης, και δεν γνωρίζουμε ακριβώς τι ήταν αυτό που τελικώς τσολπίλισε τις συνομιλίες. Λίγες ημέρες αργότερα οι Βρετανοί εξόρισαν τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στις Σεύθελλες και επέλεξαν να σκληρύνουν τη στάση τους, δυσκολεύοντας τις πιθανότητες

συνεννόησης με τους Έλληνες Κυπρίους. Με όλη την ασφάλεια που παρέχει η εκ των υστέρων σοφία, εάν επερχόταν τότε μια συμφωνία που να ικανοποιούσε τις προϋποθέσεις που έθετε η ελληνική πλευρά (αμνηστία των αγωνιστών και καθορισμός ημερομηνίας παροχής του δικαιώματος αυτοδιάθεσης), ίσως αυτό να οδηγούσε σε καλύτερη λύση από αυτήν που επιτεύχθηκε με τόσες θυσίες τον Φεβρουάριο του 1959. Όμως αυτά παραμένουν υποθέσεις.

Ποια θα λέγατε ότι είναι η άλλη όψη του Αγώνα; Έχει γίνει πολλός λόγος τα τελευταία χρόνια για τη «σκοτεινή όψη» του αγώνα της ΕΟΚΑ. Όπως

έχουμε πει και άλλοτε, επαναστάσεις αγέλων γίνονται μόνο στον παράδεισο. Προφανώς θα έγιναν λανθασμένες εκτιμήσεις και πήρθαν και λανθασμένες αποφάσεις στη διάρκεια του τετραετούς απελευθερωτικού αγώνα. Δεν αποκλείεται να εκτελέστηκαν ή να στιγματίστηκαν άνθρωποι με βάση ανακριβείς πληροφορίες. Το σύστημα απονομής δικαιούσιν σε μια ευνομούμενη πολιτεία δεν έχει καμιά σχέση με αυτό που επικρατεί σε επαναστατικές συνθήκες, αν και ο συγκεντρωτισμός της ΕΟΚΑ επέτρεπε τις αυτόβουλες ενέργειες και περιόριζε τις εκτελέσεις. Όπως, αντίστοιχα, θυμίζουμε ότι καταδικάστηκαν σε θάνατο

και απαγονώθηκαν αγωνιστές με λανθασμένες αποφάσεις «κανονικών» βρετανικών δικαστηρίων. Ο ιστορικός δεν πρέπει να μετατρέπεται σε άκριτο δικηγόρο υπεράσπισης κανενός, ούτε βέβαια, από την άλλη, να αναλαμβάνει το ρόλο του «βασιλικού επιτρόπου» σε στρατοδικείο, όπου η «απόφαση» είναι προδικασμένη. Ο ήρωας γίνεται λόγω συνθηκών ή είναι ένα έμφυτο μεγαλείο ψυχής; Οι περισσότεροι από τους ήρωες της ΕΟΚΑ ήταν απλοί καθημερινοί άνθρωποι, αγρότες, νέα παιδιά που δεν είχαν πιάσει ποτέ όπλο στα χέρια τους ή είχαν σκεφτεί ότι θα σκότωναν άνθρωπο. Κινητοποιήθηκαν

όμως από το πανανθρώπινο ιδανικό της ελευθερίας και έδωσαν τη ζωή τους γι' αυτό. Αν δεν γινόταν ο αγώνας της ΕΟΚΑ οι περισσότεροι θα συνέχιζαν τις ειρηνικές τους σχολές. Αν και η κάθε περίπτωση είναι διαφορετική, όπως και ο τρόπος θανάτου, είναι βέβαιο ότι αυτούς που τιμούμε ήταν άνθρωποι σαν και μας και όχι υπεράνθρωποι. Απλώς, την ώρα «του μεγάλου ναι ή του μεγάλου όχι» πήραν μια απόφαση, που πιθανότατα οι περισσότεροι απαντώνται από θα δειλιάζουν ή πρόνουν.

Απέτυχε ο Αγώνας με την ανακήρυξη της Δημοκρατίας; Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ δεν είχε σκοπό να «νικήσει» τη βρετανική Αυτοκρατορία. Όπως είχε σχεδιασθεί, βασικός στόχος ήταν να προκαλέσει το ενδιαφέρον της παγκόσμιας κοινής γνώμης και να υποχρεώσει τη Βρετανία να αναθεωρήσει την πάγια στάση της, ότι «το Κυπριακό είναι κλειστό». Δεν επιτεύχθηκε η ένωση με την Ελλάδα και αυτό ήταν αποτυχία, καθώς το ενωτικό αίτημα στριζόταν ακριβώς στην αρχή της αυτοδιάθεσης. Όμως η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι ένα γεγονός που το οφείλουμε αποκλειστικά στον αγώνα της ΕΟΚΑ. Σέβομαι την άποψη όσων πιστεύουν ότι θα παραχωρούσαν την κυπριακή ανεξαρτησία οικιοθελώς οι Βρετανοί «κάποτε», αλλά αυτά αποτελούν φιλολογική υπόθεση.

Υποτιμήθηκε ο τουρκικός παράγοντας

Ο Αγώνας για κάποιους δημιούργησε το μεγάλο πρόβλημα με τους Τουρκοκύπριους. Συμφωνείτε; Η ηγεσία των Τουρκοκυπρίων αντέδρασε από την πρώτη στιγμή που τέθηκε το ενωτικό αίτημα στα χρόνια της Αγγλοκρατίας, από τον 19ο αιώνα. Στη δεκαετία του 1940 όταν αναζωπυρώθηκε ο ενωτικός αγώνας επίσης αντέδρασαν και μάλιστα τότε εμφανίστηκαν και οι πρώτες τους πολιτικές οργανώσεις. Με την ενίσχυση της Τουρκίας και στήριξη και της Βρετανίας, η τουρκοκυπριακή αντίδραση κορυφώθηκε στην περίοδο της διεθνοποίησης του Κυπριακού (1950-1955), όταν αντιπροσωπεύει τους στάθηκε στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1954 για να

προπαγανδίσει τις θέσεις τους, με την επίκληση του «κομμουνιστικού κινδύνου» σε περίπτωση ένωσης (!). Στη διάρκεια του ένοπλου αγώνα τα πράγματα εκτραχύνθηκαν με αποκορύφωμα τις αιματηρές ελληνοτουρκικές συνθήκες του 1958. Είναι βέβαιο, όμως, ότι οι Τουρκοκύπριοι θα αντιδρούσαν και σε κάθε μορφή «μαζικού ειρηνικού αγώνα» υπέρ της Ένωσης. Η ηγεσία των Ελλήνων Κυπρίων υποτίμησε τόσο τις τουρκικές αντιδράσεις όσο και τις εναλλακτικές βρετανικές συμμαχίες, όμως αυτό οφείλεται στο μεταπολεμικό κλίμα και στην ψευδαισθητική επιβολή της διεθνούς δικαιοσύνης και στα δημογραφικά δεδομένα, με τη σαφέστατη ελληνική πλειοψηφία.